

בס"ד

בעיות הדור בראיה היסטורית ועכשווית

שי פינקלשטיין

רב קהילת ניצנים

בראשית פרק יא

- (א) וַיְהִי כֹל־הָאָרֶץ שְׁפָה אַחַת וּדְבָרִים אַחָדִים
(ב) וַיְהִי בְּנִסְעֵם מִקְדָּם וַיִּמְצְאוּ בְקָעָה בְּאֶרֶץ שְׁנַעַר וַיָּשְׁבוּ אִשָּׁם
(ג) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ הֲבָה נִלְבְּנָה לְבָנִים וְנִשְׂרָפָה לְשִׂרְפָּה וַתְּהִי לָהֶם הַלְבָּנָה לְאָבָן וְהַחֲמֹר הָיָה לָהֶם לְחֲמֹר
(ד) וַיֹּאמְרוּ הֲבָה נִבְנֶה־לָּנוּ עֵיר וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה־לָּנוּ יָם פְּוֹ־נְפוּץ עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ
(ה) בַּיּוֹם יִקְוֶה לְרֹאֵת אֶת־הָעֵיר וְאֶת־הַמְּגִדָּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם
(ו) וַיֹּאמֶר יְקֹוֹק הֵן עִם אַחַד וְשָׁפָה אַחַת לְכֻלָּם וְזֶה הַחֲלָם לַעֲשׂוֹת וְעַתָּה לֹא־יִבְצָר מֵהֶם כָּל אֲשֶׁר יִזְמוּ לַעֲשׂוֹת
(ז) הֲבָה נִרְדֶּה וְנִבְלָה שֵׁם שְׁפָתָם אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ אִישׁ שִׁפְתֵי רֵעֵהוּ
(ח) וַיִּפֹּץ יְקֹוֹק אֶתֶם מִשָּׁם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וַיַּחְדְּלוּ לְבַנֵּת הָעֵיר
(ט) עַל־כֵּן קָרָא שְׁמֵהּ בְּכָל כִּי־שָׁם בְּלַל יְקֹוֹק שִׁפְתֵי כָל־הָאָרֶץ וּמִשָּׁם הִפִּיצָם יְקֹוֹק עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ:

תרגום המיוחס ליונתן - תורה בראשית פרק יא

- (ד) וַאֲמָרוּ הֵבִי נִבְנֵי לָנוּ קְרָתָא וּמִגְדָּלָא וְרִישִׁיָּה מְטִי עַד צִית שְׁמַיָּא וְנַעֲבַד לָנוּ סְגָדוּ בְּרִישִׁיָּה וְנִשְׁוִי חֲרָבָא בִּידָה וַתְּהִי עֲבָדָא לְקִיבְלָה סְדְרִי קְרָבָא קָדָם עַד לָא נִתְבַּדַּר מֵעֲלוֹי אֲנַפִּי אַרְעָא

רש"י בראשית פרק יא

- (א) שפה אחת - לשון הקודש
ודברים אחדים - באו בעצה אחת ואמרו לא כל הימנו שיבור לו את העליונים, נעלה לרקיע ונעשה עמו מלחמה. דבר אחר על יחידו של עולם. דבר אחר ודברים אחדים, אמרו אחת לאלף ושש מאות חמשים ושש שנים הרקיע מתמוטט כשם שעשה בימי המבול, בואו ונעשה לו סמוכות
(ב) ויהי בנסעם מקדם - שהיו יושבים שם, כדכתיב למעלה (י ל) ויהי מושבם וגו' הר הקדם, ונסעו משם לתור להם מקום להחזיק את כלם, ולא מצאו אלא שנער
(ג) איש אל רעהו - אומה לאומה, מצרים לכוש [וכוש לפוט] ופוט לכנען
הבה - הזמינו עצמכם. כל הבה לשון הזמנה הוא, שמכינים עצמן ומתחברים למלאכה, או לעצה, או למשא.
לבנים - שאין אבנים בבבל, שהיא בקעה
ונשרפה לשרפה - כך עושין הלבנים שקורין טיולי"ש בלע"ז [רעפים], שורפים אותן בכבשן לחמר - לטוח הקיר
(ד) פן נפוץ - שלא יביא עלינו שום מכה להפיצנו מכאן

ה) וירד ה' לראות - לא הוצרך לכך, אלא בא ללמד לדיינים שלא ירשיעו הנדון עד שיראו ויבינו. במדרש רבי תנחומא (אות יח)

בני האדם - אלא בני מי, שמא בני חמורים וגמלים, אלא בני אדם הראשון שכפר את הטובה ואמר יב) האשה אשר נתתה עמדי, אף אלו כפרו בטובה למרוד במי שהשפיעם טובה ומלטם מן המבול ו) הן עם אחד ושפה אחת - כל טובה זו יש עמהן, שעם אחד הם ושפה אחת לכולם, ודבר זה החלו לעשות

החלם - כמו אמרם, עשותם, התחילו הם לעשות לא יבצר מהם וגו' לעשות - בתמיה. יבצר לשון מניעה, כתרגומו, ודומה לו (תהלים עו יג) יבצור רוח נגידים:

ז) הבה נרדה - בבית דינו נמלך, מענותנותו היתירה הבה - מדה כנגד מדה, הם אמרו הבה נבנה, והוא כנגדם מדד ואמר הבה נרדה ונבלה - ונבלבל. נו"ן משמש בלשון רבים, וה"א אחרונה יתירה כה"א של נרדה לא ישמעו - זה שואל לבנה וזה מביא טיט, וזה עומד עליו ופוצע את מוחו ח) ויפץ ה' אותם משם - בעולם הזה. מה שאמרו פן נפוץ, נתקיים עליהם, הוא שאמר שלמה (משלי י) כד) מגורת רשע היא תבואנו

ט) ומשם הפיצם - למד שאין להם חלק לעולם הבא. וכי אי זו קשה, של דור המבול או של דור הפלגה, אלו לא פשטו יד בעיקר, ואלו פשטו יד בעיקר כביכול להלחם בו, ואלו נשטפו, ואלו לא נאבדו מן העולם. אלא שדור המבול היו גזלנים והיתה מריבה ביניהם לכך נאבדו, ואלו היו נוהגים אהבה וריעות ביניהם, שנאמר שפה אחת ודברים אחדים. למדת ששנוי המחלוקת וגדול השלום

רשב"ם בראשית פרק יא

ד) הבה נבנה לנו עיר וגו' - לפי הפשט מה חטאו דור הפלגה? אם מפני שאמרו וראשו בשמים, הא כת' ערים גדולות ובצורות בשמים? אלא לפי שצום הק' פרו ורבו ומלאו את הארץ, והם בחרו להם מקום לשבת שם ואמרו פן נפוץ, לפי הפיצם משם בגזרתו

רמב"ן בראשית פרק יא

ואנשי הפלגה על דברי רבותינו (סנהדרין קט א) מורדים בבוראם. ורודפי הפשט (הראב"ע, והרד"ק), אומרים שלא היה דעתם אלא שיהיו יחד מחוברים כי הגיד הכתוב דעתם "פן נפוץ", ולא ספר עליהם ענין אחר. ואם כדבריהם יהיו טפשים, כי איך תהיה עיר אחת ומגדל אחד מספיק לכל בני העולם. או שמא היו חושבים שלא יפרו ושלא ירבו, וזרע רשעים יכרת אבל היודע פירוש שם, יבין כוונתם ממה שאמרו ונעשה לנו שם - וידע כמה השיעור שיזמו במגדל לעשותו, ויבין כל הענין, כי חשבו מחשבה רעה, והעונש שבא עליהם להפרידם בלשונות ובארצות מדה כנגד מדה, כי היו קוצצים בנטיעות. והנה חטאם דומה לחטא אביהם, ושמא בשביל זה דרשו (ב"ר לח ט) אשר בנו בני האדם - אמר רבי ברכיה מה בני חמריא בני גמליא, אלא בנוי דאדם קדמא וכו'. והסתכל כי בכל ענין המבול הזכיר "אלהים", ובכל ענין הפלגה הזכיר השם המיוחד, כי המבול בעבור השחתת הארץ, והפלגה בעבור שקצו בנטיעות, והנם ענושים בשמו הגדול, וזה טעם הירידה, וכן במדת סדום. והמשכיל יבין

אבן עזרא בראשית פרק יא

ואלה בוני המגדל לא היו טפשים שיחשבו לעלות אל השמים, גם לא פחדו מהמבול, כי נח ובניו שנשבע להם השם שם היו, וכלם סרים אל משמעתם, כי בניהם היו. והנה הכתוב גלה חפצם וסוף דעתם לבנות עיר גדולה למושבם, ולבנות מגדל גבוה להיות להם לאות ולשם ולתהלה לדעת מקום העיר לההולכים חוצה כרועי המקנה, גם יעמוד שם אחריהם כל ימי המגדל. וזהו שאמר הכתוב ונעשה לנו שם. ומלת הבה כמו תנה, ושרשו יהב, והעד השלך על ד' יהבך (תה' נה, כג). ובעבור שידברו בה הרבה תמצא כן לשון רבים, הבה נתחכמה (שמות א, י), גם לנקבה הבה נא אבוא אליך (ברא' לח, טז). ואל תתמה על מלת וראשו בשמים, כי הנה כן דבר משה ערים גדולות ובצורות בשמים (דבר' א, כח). ואלה הבונים ראו בעצתם שלא יפרדו, והשם לא יעץ כן, והם לא ידעו

ספורנו בראשית פרק יא

(ב) בנסעם מקדם. כמנהג הרועים הנוסעים ממקום למקום למצא מרעה נאות

(ג) הבה נלבנה לבנים. לבנות בתים וגדרות צאן, וזאת היתה עצת פרטי ההמון בזה, כאמרו "ויאמרו "איש אל רעהו

(ד) ויאמרו הבה נבנה לנו עיר. זאת היתה עצת שרי הדור להמליך את נמרוד על כל המין האנושי ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם. "נעשה שם", עבודה זרה שתהיה במגדל, ויצא בכל המין האנושי שם גובה מקומה וגודל עירה, באופן שתחשב אלהי האלהים אצל כל בני האדם, ואליה ידרשו כלם. והכונה בזה היתה שהמולך על אותה העיר ימלוך על כל המין האנושי בהיות שם דרישת כלם

(ה) וירד ה' לראות. הנה לשון הירידה לראות יאמר על האל יתברך כשאין הענין אז ראוי לעונש אלא מפני הקלקול הנמשך אליו בסוף הענין, כבן סורר ומורה שאמרו "ירדה תורה לסוף דעתו". וכן היה ענין סדום שכתב בו "ארדה נא ואראה" (להלן יח, כא), כי אמנם לא היה רשעם אז יותר משאר האומות כדי לענשם בעולם הזה, זולתי בענין האכזריות נגד עניי עם, שהיה נמשך ממנו קלקול גמור בסוף, כאמרו "הנה זה היה עון סדום אחותך... ויד עני ואביון לא החזיקה" (יחזקאל טז, מט). וכן היה עונש ישראל בהגלותם, כאמרו "אראה מה אחריתם" (דברים לב, כ)

(ו) הן עם אחד. כי אמנם הבטול המפר עצות ומניא מחשבות הוא המחלוקת הקורה ביניהם, אם לסבת הדתות ואם לסבת הלשונות. והנה אלה היו עם אחד בענין הדת, כי היו כלם מסכימים בדעת אנשי הצא"בה, ועם זה היה כלם מסכימים בלשון

וזה החלם לעשות. וגם כן נמצאה לכלם עתה זאת ההתחלה שעשו בהסכמת כלם ועתה לא יבצר מהם. אם כן אין מונע להם מהשלים כונתם ותהיה אותה עו"ג אשר יבחרו כללית לכל מין האדם, ולא יפנה אחד מהם לדעת את הבורא יתברך ולהבין כי יוצר הכל הוא. והפוך זה יקרה כשתהיה מחלוקת בענין האלהי הנכר, כי כל אחת מהנה תחשוב שיש אלהי האלהים שכל האלוהות מסכימים לדעתו, ובו ישלם סדרם וסדר המציאות, כאמרו "כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים" (מלאכי א, יא)

ואומר שהיותר נרא' ומתישב אצלי בחטא דור הפלג' ופשעם הוא שהם נכשלו וחטאו במה שאבינו הראשון חטא ובנו קין וזרעו ג"כ. אם אדם לפי שבראו הקדוש ברוך הוא בצלמו בעל נפש משכלת לפי שישלים נפשו בהכרת בוראו וידיעת מעשיו והכין לפניו כל הדברים ההכרחיים לתקון חייו מהמאכל והמשת' בפירות עצי הגן וממי נהרותיו וכל במציאות טבעי בלתי מצטרך למלאכ' האנושית כלל כדי שלא יטריד עצמו בבקשתם. אלא בידיעות האלהיות שלכך נברא ואדם חטא במה שלא נסתפק בדברי הטבעיי' אשר נתן השם לפניו ונמשך אחר התאוות והמעשים המפורסמים והיה חטאו שיגורש מג"ע מקדם מקום מנוחתו ישבע בחרפ' שתתקולל האדם' בעבורו ולא יספקוהו הדברים הטבעיים ותחת כי בחר במותרות יצטרך אל עבודות קשות וכמו שכתב המור'. ואמנם קין בחר גם כן להתעסק בדברים המלאכותיים ולכן נעשה עובד אדמה שכל היום יחרוש החורש לזרוע יפתח וישדד אדמתו והיה שכלו נכנע לחלקו הבהמי ועובד אותו ולכן היה עובד אדם' בחלוף הבל שנעש' רוע' צאן נמשך אחר הדברים הטבעיים והסתפק מהם כי אין במרע' הצאן עבוד' ולא מלאכ' כי אם להנהיגם על הענין הטבעי ומפני זה היו האבות הקדושים כלם אברהם יצחק ויעקב והשבטים ומשה ודוד אבותינו רועי צאן ולא היו עובדי אדם' וגם נח עם היות שחטא בהמשכו אחר היין לא קראו הכתוב עובד אדם' כי אם איש האדם' ר"ל אדון ומושל עליה אבל קין להכנע שכלו לחלקו הבהמי במלאכות נקרא עובד אדם' ולכן היה בונ' עיר ויקרא את שמה חנוך כי היה מחנך ומלמד לבניו בעשיית המלאכות הנתלות בבנין העיר ובקבוץ המדינ' וכן בני קין כלם אחזו מעש' אבותיהם בידיהם להמשך אחר המלאכות המותרות והיה יבל אבי כל תופש כנור ועוגב ותובל קין היה אבי כל לוטש נחושת וברזל וגם יבל להשתדל במקנ' הצאן כבר ערבב עניינו דברים מלאכותיים במעש' האלהים שלא היו קודם לכן ולכן נאמר עליו אבי כל יושב אהל ומקנ'. ובני קין כלם ברדפם אחרי המותרות חמס ושוד ירבו בתוך עמם עד שמפני זה נענשו בימי המבול וימחו מן הארץ. וכן היה חטאת דור הפלג' דומ' לחטא אדם וקין ובניו לפי שבהיות להם רבוי הענינים הטבעיים ההכרחיים לקיומם מאת ה' מן השמים בהיותם פנויים ממלאכ' מכל עמל ומוכנים להתעסק בשלמות נפשם לא נחה דעתם במה שהכין להם בוראם במתנתו הרחב' הטבעית ויבקשו לשלוח יד ולשים כל מחשבותם למצא המלאכות בבנות עיר שהיא כוללת המלאכו' כלם ומגדל בתוכ' כדי להתחבר שם ולעשת עצמם מדיניים תחת היותם בני שדה בחשבם שהתכלית המיוחד להם היה הקבוץ המדיניות להתמשך ביניהם השתוף והחבר' ושזו המעול' בתכליתו' האנושיות עם מה שימשך מזה מהם מהשמות והמנוי' והממשלות והכבודות הדמיוניות וחמדת אסיפת הקנינים והחמס והגזל ושפיכות דמים הנמשכים מה שלא היה דבר נמצא מזה בהיותם בשד' כל אחד בפני עצמו וכמאמר שלמה (קהלת ז') האלהים עשה את האדם ישר והמ' בקשו חשבונות רבים ולהיות כל זה מותר בלתי טבעי מונע ומעיק האדם מהשגת שלמותו האמתי הנפשי לכן נענשו האנשים החטאים האל' בנפשותם בשבלל השם לשונם והפיצם על פני כל הארץ כמו שגרש את אדם הראשון מג"ע וגרש את קין מארץ מושבו ואת בניו גרש מהעולם במי המבול כי היה פשעם שוה בששמו תכליתם האחרון בעץ הדעת ועזבו עץ החיים שהוא התכלית האמיתי ולכן ענשם היה ראוי שיהי' ג"כ מתדמ

כלי יקר בראשית פרק יא

(א) ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים. נראין הדברים שכל מעשה הפלגה הוא על דרך שאמרו חז"ל (סנהדרין עא ב) כנוס לרשעים רע להם ורע לעולם פיזור לרשעים טוב להם וטוב לעולם

ובצדיקים הכל בהיפך זה, לפי שהרשעים על ידי כנוסם יחשבו ביניהם עצות רעות על אחרים, נוסף על זה ימשכו ביניהם דברי ריבות ומחלוקות ושנאות, וזאת תורת הקנאות המצויות בין הכתות אשר כל מעשיהם לא לשם שמים כי אם כדי לעשות להם שם בארץ, ועיקר הסיבה לזה שיש לכל אחד מהם תכלית חיצונית חלק לבם זה מזה, כי זה יתאוה לעושר וכבוד, וזה לרוב מאכל, וזה לרוב משגל, וזה יאמר נעשה לנו שם ורוצה להיות גבוה מעל גבוה, ומתוך כך המריבה ממשמשת ובאה הן מן הצד שאין להם תכלית אחד, כי הדרכים רעים הם רבים, והדרך הטוב אינו כי אם אחד, הן מצד שכל אחד יש לו חפץ ורצון להיות במעלה ויתר שאת על זולתו, ומדה זו הלא היא ברבת בני עמינו, על כן פיזור כיתות אלו טוב מהקיבוץ כמו שנאמר (תהלים צב י) יתפרדו כל פועלי און אין טוב כי אם ליתן ריוח בין הדבקים וכמו שנאמר (שם נה י) בלע ה' פלג לשונם כי ראיתי חמס וריב בעיר. אבל הצדיקים כנוסם טוב כי התכלית מאחדם, כי אין להם כי אם תכלית אחד והיו לאחדים על ידו כמו שנאמר (שם קיט: קסה) שלום רב לאוהבי תורתך. אבל לא לאוהבים התכלית החיצונית בעצם וראשונה וזה טעם הפלגה, כי מתחילה היו כולם שפה אחת ודברים אחדים והיה שלום ביניהם, וחששו המה פן על ידי שיתרבו בארץ יתפזרו, כי לא תשא אותם הארץ לשבת יחדיו במקום אחד, ויבואו לידי מלחמות כי תמיד מלחמה מצויה בין יושבי מדינה זו ליושבי מדינה אחרת. על כן אמרו הנה עכשיו אנחנו עם אחד שפה אחת ויש לחוש פן נפוץ בהכרח איש מעל רעהו ותפסק האחוה מבינינו, לפיכך נבנה מגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם, כי בנוהג שבעולם שכל אדם יש לו חשק ורצון לבוא לדור בעיר גדולה מקום קיבוץ אנשים רבים ואז נהיה לעם אחד ולא נפוץ איש מעל אחיו. ובאמת אילו לא היו אומרים ונעשה לנו שם, הטיבו את אשר דיברו והיו באים עד תכלית השלום מצד מגדל זה, אמנם באומרים ונעשה לנו שם, גילו כל מזימות לבבם כי כוונתם שיצא שם בעולם ויקראו בשמותם עלי אדמות אנשי המעלה, והיה גלוי לפני ה' יתברך שעל ידי שהם מבקשים לקנות שם בעולם יבואו אל ההיפך אשר חשבו:

לפיכך ויאמר ה' הן עם אחד ושפה אחת וגו'. יאמר ה' כי במזימות זו אשר חשבו המה טועים בעצמם ויפלו ברשת הדבר אשר המה בורחים ממנו, כי המה חושבים שעל ידי שיתפזרו יתחלקו לאומות רבות ויפסק חוט השלום כי יבואו לידי מלחמות רבות, ועל ידי שידורו במקום אחד יהיו לעם אחד ויהיה השלום מתווך ביניהם. הניחא אם לא היו אומרים ונעשה לנו שם אמנם באומרים דבר זה ירד ה' לסוף דעתם כי יהיה הכל בהיפך ממה שחשבו ואדרבה ישנו עם אחד ואימתי כשהוא מפוזר ומפורד, שאין לשום אחד עסק עם חבירו אז יהיה לעם אחד. אבל אם יתקבצו כולם למקום אחד לברוח מן המלחמה של אומה באומה אז יפלו במלחמה גדולה מזו, והוא מלחמה פנימית חרב איש ברעהו כי כנוס לרשעים רע להם, ומאחר שאמרו ונעשה לנו שם אם כן כל אחד ירצה להשתרר על חבירו ולהיות גבוה ממנו כי זה מצוי בין הכיתות העושים כל מעשיהם למען ספר שמם על כן טוב לפזרם ולמונעם מבנין זה. זהו שנאמר ויאמר ה' הן עם אחד ושפה אחת לכולם כי עכשיו אחר שהמה מפוזרים קצת אז הם עם אחד ושפה אחת, כי כל אחד אמר הן על מה שיאמר חבירו הן, ולא על מה שיאמר חבירו לאו, שאין כל כך קנאה ותחרות ביניהם אחר שלא רדפו עדיין אחר קניית השם, וזה החלם לעשות זה המגדל יהיה התחלה אל הדבר אשר המה חושבים להמלט ממנו ויהיה היפך כוונתם, ויהיה התחלה שיעשו מה שלא עשו לפני זה כי קודם זה היה שלום ביניהם, ועכשיו יהיה יד איש ברעהו מצד המינויים והשררות אשר כל יושבי עיר גדולה צריכין להם, כי זולתם איש את רעהו חיים בלעו, ומאחר שרצונם לעשות להם שם אם כן כל אחד ירצה להיות מושל ושר בעיר גדולה זו כדי שיצא שמו בכל העולם ועל ידי זה יתרבו ביניהם דברי ריבות כאמור

ו) ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות. אין פירושו בלשון תמיהה, אלא באמת אמר כן יען כי המה חשבו לעשות מעמד קיום אל השלום גם אני חושב כן אמנם בסיבה הפכית ממה שחשבו, המה חשבו להעמיד השלום על ידי כנוסם בחושבם כי כנוסם טוב להם, ואני רואה להעמיד השלום על ידי הפיזור, כי הפיזור טוב להם מן הקיבוץ, לפיכך הבה נרדה ונבלה שם שפתם כי על ידי זה יתפזרו בהכרח ואז טוב להם ולכל העולם כי לעולם אין שלום בין אנשים אשר כל מגמת פניהם לעשות להם: שם בארץ ובני עמינו יוכיה

והז"ל אמרו (תנחומא נח יח) שאמרו לא כל הימנו שיבור לו העליונים וכו', הורו בזה עד היכן יגיע דעת אנשי השם עד אשר אפילו שכינה אינה חשובה כנגדו כי מתחילה לשונם תהלך בארץ לבקש לו גדולות ואחר כך שתו גם בשמים פיהם לחלוק על מלכותו יתברך כביכול ועתה בוא וראה כמה פחותה מדה זו הלא היא המחרכת שני בתי מקדשים ומסבבת איחור בנין הבית השלישי עד אשר יסיר מתוכנו עליזי הגאווה וישאר עם עני ודל וחסו בשם ה' (צפניה ג יב)

רש"ר הירש בראשית פרק יא

ג) רעהו משורש "רעה". "רעה" נאמר על הבהמה ועל המרעה. משמעות "רעה" ביחס לבהמה: לבקש מזון ומחיה; משמעות "רעה" ביחס למרעה: לספק מזון ומחיה. ואכן, כך יתייחס כל איש לרעהו: כל אדם יהיה "מרעה" לרעהו וימצא ברעהו "מרעה"; איש את רעהו יעזרו וישלימו זה את זה הבה, צווי מארך משורש "יהב". משמעותו העיקרית: תן את עצמך, תן את רוחך; ואם איש אומר זאת לרעהו, הרי יש במשמעות "הבה": גם אני אעשה כמעשיך. משום כך מיד: נלבנה: תן, נראה במה כוחך גדול, וגם אני אעשה כמוך. אין הוא אומר "נשרפה שרפה", אלא: נשרפה לשרפה: כל מה שנמצא, יכשר לשרפה

והחמר היה להם לחומר, מפרשים בדרך כלל: הטיט היה להם למלט. אולם, לא מצינו "חמר" במשמעות "טיט", ולא "חומר" - במשמעות "מלט", אלא להיפך: "כחומר ביד היוצר" (ירמיה יח, ו), "ותחמרה בחמר" (שמות ב, ג). הוה אומר: המלט היה להם לטיט נעיין בדברים האמורים כאן; ויש צורך להתבונן כאן בכל פרטי המעשה, שכן כבר העירו חז"ל: חטא דור המבול נתפרש בכתוב, ואילו בדור הפלגה סתם הכתוב ולא פירש את חטאם (בראשית רבה לח, ו) ובכן, הם מצאו בקעה שלא היה בה כל חומר בנייה. שם רצו להישאר; "נראה, אם נוכל ליצור דבר מעצמנו (משמעות זו כלולה בתיבת "הבה"), נעשה לנו אבנים מלאכותיות." וכשם שחסר כל חומר בנייה, כן חסר גם חומר שריפה למספר כה רב של לבנים; משום כך: "ונשרפה לשרפה": כל מה שנמצא יכשר לשרפה. וכך היתה להם הלבנה לאבן, ומה שהורגלו לדבק בו את אבני הבניין - היה להם לחומר בנייה. עד כה היו בונים באבנים ומדבקים אותן בטיט. האבן היתה ה"חומר" לבנייה, והטיט היה הדבק - ושניהם ניתנו להם מידי הטבע. אך עתה היה הכל מלאכותי מעשה ידי אדם; מה שהיה עד כה "חמר", היה להם ל"חומר"

ונעשה לנו שם! אם נתבונן במשמעותו של מאמר זה, נראה: הנה אנחנו עומדים על סף ההיסטוריה העולמית. מי האומר "נעשה לנו"? - כלל האנושות של אז! אולם, אם הכלל אומר "נעשה לנו שם", הוא יכול לומר זאת כלפי שני גורמים בלבד: כלפי האל שעל גביו וכלפי היחיד הכפוף לו; שהרי מדובר בכלל כולו - ובצדו אין גורם שוה לו. ואי אפשר לפרש, שביקשו לעשות להם שם לדורות;

שכן, סכנת פן נפוץ מתייחסת לזמן ההווה. ובלאו הכי, עוד עתידים אנחנו להזכיר: הם ביקשו להקים בניין, שכל הדורות הבאים יהיו חייבים להמשיך בו

ובכן, הציבור התאסף בבקעה; שם ביקשו ליצור יש מאין - בכח אדם ובעוצם ידו; שם ראו מה רב כוחו של ציבור: יש לאל ידו להשתלט על הטבע, אם יפעיל את כל הכוחות הגנוזים בו. ושם החליטו ליצור יצירה לדורות; תהיה זו מזכרת עולם לכוזו של ציבור וחשיבותו על פני היחיד. והנה, הקדוש ברוך הוא השתית את עולמו על הציבור: "ואגדתו על ארץ יסדה" (עמוס ט, ו). דעות הרבה יש לבני האדם, וחובה עליהם להשלים זה את זה. היחיד ימות, וכוחותיו מוגבלים. רק בציבור נאמר "אין ציבור מת ואין ציבור עני". ערכים גדולים וקיימים נוצרים רק בכוחות משותפים. אכן, הציבור הוא השלמה ליחיד; במה דברים אמורים? אם מעמד הציבור כלפי ה' איננו שונה ממעמד היחיד; אם גם רצון הציבור משועבד לה', אם כוחותיו המשותפים הם קודש לעבודת ה', ובכך הוא רואה את תפקידו היחיד: לעבוד את ה' בכוחות משותפים בשלמות גדולה יותר. אולם, כאן טמונה הסכנה. בסופו של דבר - היחיד יזכור בעצמו את מגבלותיו. לא כן הציבור. הן הציבור הוא חזק באמת. בנקל יציג את עצמו כמטרה עליונה, - כאילו אין ערך ליחיד אלא בציבור, כאילו תפקיד הציבור איננו להשלים את היחיד, אלא היחיד בטל בציבור.

אם ציבור אומר: נפעיל את הכוחות הגנוזים בציבור, נתאחד כדי להציג את עצמנו; אם אין הציבור קורא "בשם השם", אלא אומר: "נעשה לנו שם"; אם היחיד נדרש להיות עבד לציבור, ולא לעבוד את ה'; אם הציבור מציג את עצמו כמטרה, ולא כאמצעי בלבד, - כי אז יאבד כל עתידה המוסרי של האנושות; אז יתקיימו הדברים, שנאמרו כאן כמעט בנבואה: האדם מגלה את כוחו, והוא גאה באמצעים המלאכותיים שברשותו. כסבור הוא, שהציבור פטור מעבודת ה' ומשמירת חוקי המוסר. "הקדמונים היו זקוקים לאבנים; אנו נבנה גם באין אבנים". אז נוצר האליל של מטרות נבובות, שאינן מביאות ברכה; היחיד חייב למסור להן את נפשו, והציבור - את שמירת המוסר. היחיד יבכה, שעה שמתו מוטל לפניו; אך אין מספר לקרבנות האדם, הנופלים על מזבח הציבור. הציבור אומר: "ונשרפה לשרפה": הכל יכשר לשרפה, הכל יאבד וילך לטמיון, - ובלבד שנקים בניין לציבור לתהלה, לשם ולתפארת. היחיד יאמין, שלא חי לשוא, אם מסר את נפשו לטובת הציבור, - אפילו המטרה היא בטלה, - ובלבד שיש בה תפארת לציבור. יפלו אלפים ורבבות, - הציבור מתנחם על נקלה ומוסיף נדבכים על בניין התפארת. וכך ייאמר גם מבחינה רוחנית ומוסרית: "והקמר היה להם לחומר" - האמצעי היה להם למטרה.

החכמים אומרים, שמעשה זה נעשה בהנהגת נמרוד (חולין פט ע"א); ואכן, רק גבור ציד לפני ה' כנמרוד יביא את הבריות לידי התמסרות כזאת; וגם הוא לא יצליח בכך, אם לא ידע לשלהב אותם למטרותיו, אם לא ישכיל לזהות את תהילת עצמו עם תהילת ההמונים המתמסרים למענו. לא בזהב ולא בתענוגות, אלא בסרט בדש המעיל ייפתו ההמונים להתמסר למנהיגם אולם, רעה חולה היא, אם סבור הציבור, שמטרותיו הן למעלה משיקולי המוסר. ההיפך הוא האמת. אין להצדיק את היחיד, שעבר על חוקי המוסר; אך יש מקום ללמד עליו זכות, אם סטה מן הדרך באונס. אך ציבור לעולם לא יגיע לידי כך

כך נבין את המלים פן נפוץ. הם חששו, פן יחדלו להיות ציבור. אך מה בכך, אם תכלית הציבור היא לתמוך ביחידים! ואיך אפשר לחשוש לכך, אם הציבור רק מגשים את מטרות המוסר בדרגה נעלה יותר! אם הציבור מתאים ליעודו - אפילו יש בו מיליונים - אין צורך בקשר מלאכותי ביניהם; תודעת היחידים היא הקשר, ונקודת האיחוד הוא ה'. אולם, אם הציבור לא נוצר למען היחיד, אלא להיפך, אם הוא אומר "נעשה לנו שם", הרי מובן, שיש צורך בכפייה - או בפיתוי מלאכותי - כדי להביא את היחידים לידי כניעה והתמסרות

שאיפת אומה "לעשות לה שם" ולהרבות את כבודה הלאומי - היא קץ לכל ייעוד מוסרי; מידת רדיפת הכבוד נחשבת חסרון ליחיד - ומעלה לציבור; והיא החותרת תחת אשיות כל מוסר - של הפרט ושל הכלל. כל תאוה תגיע לידי רויה - פרט לרדיפת הכבוד. ולא כאן בלבד היו הדברים. רדיפת הכבוד בנתה כאן מגדל ושרפה באדישות את הכל - כדי לזכות באבנים לבניין נצחונותיה. והדברים חוזרים ונשנים כל ימי עולם. ההיסטוריה יודעת לספר בדרך כלל רק על בניית מגדלים של כבוד מדומה; נמרוד ויורשיו רכשו לה את לב האומות - בדרכי פיתוי וכפייה. ואילו ערכים אנושיים טהורים, מעשי אדם בתוך אהלו, - על כך לא יסופר בספרי היסטוריה; אלא - כצחות לשון חז"ל - ה' כותב זאת בספר זכרון; ואליהו ומשיח - מבשרי הגאולה ומוציאייה לפעל - הם הם החותמים כעדים חטא זה הוגדר יפה בפרקי דר' אליעזר פרק כד: "אם נפל אדם ומת לא היו שמים את לבם עליו, ואם נפלה לבינה היו יושבים ובוכים: אוי לנו, אימתי תעלה אחרת תחתיה כבר אמרנו לעיל: בניית מגדל שראשו בשמים היא מלאכה שאין לה סוף, - ודור אחר דור יוסיף נדבך לבניין. ואנחנו מוצאים גם אחר כך בניינים כאלה, שהיו בונים אותם ללא קץ וללא תכלית. עד היום עומדות הפירמידות במצרים, זו היורשת לתכניות נמרוד; כל מלך החל לבנות אחת כשבתו על כסא מלכותו, והיו בונים והולכים כל ימי מלכותו. עול ברזל ניתן על צוארי האומה, כדי לבנות ללא הרף מצבת קבורה לשם ולתהילה למלך. הרי זו בזעיר אנפין מעין המלאכה הנזכרת כאן. לדעת חז"ל, נמרוד הוא שאמר "נעשה לנו שם", והריבוי הוא אפוא ריבוי של כבוד. ואכן, בניין פאר מעין זה איננו, לאמתו של דבר, תפארת לאומה, אלא תפארת לשליט העריץ, שהשכיל לענוד לו זר דפנה מתוך הכוחות הגנוזים בציבור. כל ההיסטוריה שעד כה היא הגשמת המאמר: "הקנאה התאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם" (אבות ד, כא). הדורות שקדמו למבול אבדו בקנאה ובתאוה: נחש וקין, השחתת דרך וחמס; ואילו בדור הפלגה שלטה רדיפת הכבוד

(ה) כבר העיר הרמב"ן: בדור המבול נזכר גם שם אלהים, ואילו כאן נזכר רק שם הויה. השחתה גופנית ומוסרית - כזו של דור המבול - איננה רק סכנה לחברה האנושית, אלא היא מאיימת על הטבע וסדרי הבריאה. אך חטא דור הפלגה לא היה גופני, ועדיין לא היה בו משום חטא חברתי, - עוד היה ביניהם שלום ורעות. אך עתיד האנושות תלוי במעמד הפרט, בערכו המוסרי ובכבודו שלא ניתן לערעור; ולעתיד זה היתה צפויה סכנה ממחשבת לבו של הדור ומנהיגיו. משום כך נזכר כאן שם ה': הקדוש ברוך הוא התערב במידת שם הויה, בהנהגה האלהית המבטיחה את עתיד האדם

וירד נאמר כאן בפעם הראשונה. אם נזכור, ש"עיקר שכינה בתחתונים", נבין את משמעות "וירד" במקרא: ה' יורד ומתערב בעולמו כדי לגשר על פני התהום, הפעורה בין שמים וארץ; כך הוא מקרב את הזמן, בו שכינה תשוב לתחתונים. אך כאן יש משמעות ברורה עוד יותר ל"וירד". הציבור ביקש להיות שליט יחיד על הפרט. והרי זו פגיעה בערכו של הפרט, שאיננו ניתן לערעור. ערך הפרט איננו תלוי בכבוד הציבור, ואין הוא בטל בלבינה, - אפילו לבינה זו נתרמת לבניין הפאר של הכלל; אך הרי זו גם כפירה בשם ה': ה' קורא כל אדם במישרין - להיות עבד לפניו; כך יזכה כל אדם בחירות, ועבד ישוה לשר. שם ה' איננו סובל עבדים; אולם, שעה שהכלל אומר "נעשה לנו שם", ואיננו קורא את היחיד בשם ה', אז ירד ה' ולא יפקיר את עולמו; הוא ירד כדי לראות את בניין הציבור ולבחון את כוונת הבונים

ו) ויאמר ה'. הנה הם עומדים כאן באחדות גמורה, התאספו בפעם הראשונה, הן היגרו ביחד, (-) והמחשבה הראשונה, שעלתה על דעתם, משחשו בחשיבות הכלל, לא היתה: נקדש את השם, ונעבדנו בכוחות משותפים, אלא: נעשה לנו שם; וזה היה גם המעשה הראשון, שביקשו להפעיל בו את כוחות הכלל. "בצר" מצוי בשתי הוראות: א) לקטוף ולאסוף ענבים, ב) לחזק את החומה. "בצר" קרוב ל"בסר", "בשר". הבוסר נקרא כן על שם בשר הענב. נראה אפוא, שזו הוראת היסוד: להקיף דבר במעטה סמיד, בכסוי מגן. אמור מעתה: הוראת "בצר" איננה: לחזק בקרקע, אלא: להוסיף על עובי החומה כדי למנוע את כיבוש העיר, וכן: להקיף את העיר בחיל וחומה. וזו גם משמעות "בצר" ביחס לכרם; לא: לקטוף ענבים מן הגפן, אלא: לכנוס אותם למקום משומר. נמצאת הוראת "בצר": להבטיח דבר מפני מתקיפים וכובשים. כך כאן: לא יהיה דבר מחוץ להישג ידם

יזמו. אין ל"יזם" חבר במקרא. סבורים, שהוא זהה עם "זמם", כדרך ש"טוב" זהה עם "יטב" - בהתאם לקרבת ע"ע וע"ו. "זמם" הוא מושג קשה. מצינו את המילה בהוראות מנוגדות, ולא תמיד ההוראה היא לרעה. כך בזכריה ח, יד, טו זה בצד זה: "כאשר זממתי להרע לכם... כן שכתו זממתי... להיטיב". הוראת "זמה" היא תמיד לרעה, ואילו "מזמה" - בייחוד במשלי (א, ד; ב, יא; ועוד) - הוראתה לטובה. נשוה את השרשים הקרובים ל"זמם": "סמם", "צמם". "צמם": לקבץ ולצופף במקום אחד, "צמַתך": להדק ולקבץ את השער הגולש. ובלשון חז"ל: "צמצם", "צומת הגידים". גם "צום" - להתאסף או להתענות - איננו רחוק ממושג זה. שורש "סמם" מצוי ב"סם". בכמות קטנה של סם נתקבץ שפע רב של כוחות; כח הסם עולה בהרבה על כמות החומר הנראית לעין. "זמם" בארמית: רסן. נמצאת זו הוראת הפעל "זמם": לתכנן מעשה רב באמצעים מועטים; ההתחלה היא דלה, אך תוצאות מרחיקות לכת טמונות בחיקה. כך נאמר באשת חיל: "זממה שדה" (משלי לא, טז): היא קובצת פרוטה לפרוטה, וסופה שתקנה את השדה. כך בעדים זוממים (דברים יט, יט): בעקימת שפתים, בהופעה תמימה בהחלט - הן חובה עליהם להעיד: "אם לא יגיד" וגו' (ויקרא ה, א) - הם מתכננים מעשה רצח. "זמה" היא חטא, שהוא רע כשהוא לעצמו, אך גורר תוצאות גרועות הרבה יותר. ומאידך, יש גם מטרות טובות, שראשיתן מצער, ואחריתן ישגה מאד. הללו קרויות "מזמות". דוגמה לכך היא החינוך וההוראה. בתרגילים קלים ינסה החניך את כוחו, ומהם יצמח לו עתיד גדול. כל בר בי רב לומד "מזמות". והנה, אין הוא אומר כאן "יזמו" - בלשון עתיד -, אלא "יזמו" - בלשון עבר. זה היה תחילת מעשיהם, אך מחשבת לבם היא מרחיקה לכת הרבה יותר. הם מדברים על תהילת הכלל ומתכוונים לתהילתו של שליט יחידי, הם מדברים על תהילת הכלל ומתכוונים לשעבוד הכלל! וכך הוא אומר: "הנה זה תחילת מעשיהם; ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות בבנין הז

נמצאת אומר: הקדוש ברוך הוא לימד את האדם לדבר ב"שפה אחת". בשפה זו הוא הורה לאדם, מה טיב הדברים ומה ייעודם; היתה זו אפוא השפה, שהקב"ה כינה בה את הדברים לאדם. שפה זו ביטאה השקפה על הדברים; והיה זה רצון ה', שחכמת האדם תושבת על אותה השקפה. על פי זה ייתכן לפרש, שזו משמעות "קרא בשם ה'": להורות לאדם, מה טיב הדברים וייעודם - לא על פי השקפה סובייקטיבית ושרירות לב האדם -, אלא על פי השקפת ה' ורצונו לאדם. שכן, רק אם נדע לכנות את הדברים כראוי, תעלה בידינו אמת לאמתה. והנה עתה, יסוד זר חדר אל השפה, שהיתה טבועה במטבע אחיד, - וכך ניתקה השפה ממקור יניקתה. איזהו היסוד הזה? הוה אומר: תודעתו העצמית של הפרט. תודעת הפרט התעוררה והחלה להביע התנגדות; והיא העמידה את השרירות הסובייקטיבית - מול ההשקפה האובייקטיבית הגלומה בשפה. הציבור ביקש לעשות לו שם וניסה לבטל את ערכו של הפרט: היחיד דומה לאפס; ורק אם הציבור

יקדים לו את ספרתו, יזכה גם הוא משולחן הציבור. נסיון זה הושם לאל, משהתעוררה התודעה על ערכו של הפרט. ההכרה העצמית של האדם. התקוממה; ההרגשה נצנצה בלב, שכל אדם זכה בחירות הרצון - כעבד כאדוניו. התעוררה העקשנות, הסובייקטיביות, האנוכיות, שאינן מקבלות השקפה זרה, - אפילו תהא זו מסורת אלהית. והרי זו דרך של השחתה; אך הקדוש ברוך הוא מכוון אותה לטובה כדי להביא גאולה לאדם.

הנה, הציבור המאורגן ניצל את כוחו לרעה. אוצר יקר הופקד בידיו: הפרט; והרי זה תפקיד הציבור לקרוא את הפרט בשם ה'; אך הציבור קרא רק בשם עצמו וביקש לשעבד את היחיד לשלטונו. אז קם היחיד ואמר: אינני מכיר בציבור, אני מכיר רק את עצמי. אמת, על ידי כך הוא קיצץ בנטיעות וכילה את הכרם אגב הקוצים; כך ניתק את עצמו מן המקור האלהי, שממנו כל מסורת של חכמה אנושית; סופו שיתנהג בסובייקטיביות גמורה ללא דרך וללא תכלית. אולם, רק דצנטרליזציה זו תביא גאולה לאדם. הסובייקטיביות הזאת, המכנה את הדברים לא כרצון הציבור, אלא כראות עיני היחיד, - היא היא היסוד החדש, אשר "בלל ה'", שהקב"ה עורר בהשקפת האדם כדי להביא התפוררות לשפה. האחד אמר: נשמור אמונים למשפט הקדמון; ואדם לא יזכה בחפץ, אלא אם כן הוא יהיה לו על פי הדין. השני אמר: אין אני מכיר במשפט, ומשתפסתי את החפץ הרי הוא שלי וכו' וכו'. הסובייקטיביות התעוררה כתוצאה מן הירידה, ומיד נבלה השפה.

כבר נאמר לעיל "וירד ה'"; ואילו כאן נאמר נרדה - בלשון משאלה: ארדה נא, תתעורר נא המחשבה, תחדור נא ההכרה למעמקי הלב, - שיש גבוה מעל נמרוד. ויש במשמעות זה, ש"עיקר שכינה בתחתונים": הרי זה רצון ה', שהאדם לא יופקע משלטונו, ושכינה תשוב לשכון בתחתונים; וכל פעולה קלה לתכלית זו מביאה לידי "נבילת" השפה. מכאן ואילך, העקשנות ומצב הרוח ואף התאוה, - הן הן שקראו שמות לדברים; אך לא היה זה השם האחד, שהקב"ה קרא בו את הדברים. וכך אירע הדבר, שהבריות לא הבינו איש את רעהו: הם קראו לדברים בשמות שונים כדי לקנטר זה את זה. שכן, זו דרכו של הפרט המבקש חירות ועצמאות: הוא רואה את הדברים וקורא להם שם - ככל העולה על דעתו. והדבר מתגלה גם בהמשך ההיסטוריה: ריכוז מוסדות השלטון נוטל מן השפה את ריבוי גווינה נמצאת אומר: לא ריבוי השפות הביא לידי מחלוקת, אלא היפוכו של דבר: חילוקי הדעות גרמו לפילוג השפה. אולי נשתמרה בתחילה השפה האחת, ואף על פי כן כבר "נבלה שם": עוד בטרם נפוצו בני האדם ובטרם נשתנו האקלימים, לא היו "דברים אחדים" ב"שפה האחת". אחר כך גרמו חילוקי הדעות, ובני אדם נפוצו זה מזה; ובסופו של דבר גרמו הבדלי האקלים, והשפה נתפלגה גם מבחינה אורגנית.

בפיזור זה של האומות - הרמוז כבר בברית ה' עם נח (ראה את דברינו לעיל ט, טו; י, ה) - מסתיימת ההקדמה לתורה; הקדמה זו מורה דרך לישראל בתולדות התפתחות האנושות. מכאן ואילך - ההקדמה לתולדות ישראל; ואכן, שליחותו המיוחדת של ישראל מנומקת בהתפתחות זו של תולדות האומות מכאן ואילך אין התורה דנה בתולדות האנושות; רק עיני הנביאים תיפקחנה לראות את אחרית ימי האדם: כל בנייני הפאר הגדולים והקטנים יתמוטטו זה אחר זה; וכך תחדור ההכרה ללב האדם, שרק "שם" אחד יתגדל ויתקדש; ושומה על האדם לפאר את השם הזה - בכל כוחות הפרט והכלל, בכל חיי היחיד והציבור, ורק כך ימצאו היחיד והציבור שלום וישע עלי אדמות. על תקופה זו ניבא צפניה הנביא (ג, ט): "כי אז אהפוך 8 אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה' לעבדו שכם 9 אחד". דומה, שיש בפסוק זה משום סיוע לפירושו. שכן, "ברר" הוא הניגוד הגמור ל"בלל". הבורר מפריש יסוד זר מן החומר. נמצאת אומר: ההיסטוריה פותחת ב"שפה כלולה" ומסיימת ב"שפה ברורה". רק כך יובן הקשר שבין "שפה ברורה" לבין "לקרא כלם בשם ה'". אם שפת העמים תהיה ברורה, הם יקראו לדברים בשם ה', ולא בשם עצמם, - על פי רצונם לעשות להם שם. לא מזגם ותאותם ולא רצונם

לעשות להם שם - יהיו יסוד להערכת הדברים ולקריאת שמותיהם; אלא לכשישתעבדו לרצון האל היחיד, יחזרו ויזכו באובייקטיביות, הוה אומר: בהשקפת עולם, שמקורה ברצון ה'; כך יעריכו ויכנו את הדברים מנקודת המבט של ייעודם האלהי. ובכניעת העמים לרצון ה' יחזרו ויזכו באחדות רוחנית וחברתית, שאבדה מהם עם בניין המגדל הזה

(י) התורה מביאה אותנו עכשו אל חוג קטן וצר - כדי להראות לנו את עלילות ה'. הנה אחד עולה) כיונק, ללא תואר וללא הדר; הוא שליח ומבשר ומכשיר בידי ה', והוא מסייע להגשמת התכלית האחרונה. הפרק מסיים בסדר הדורות של שם, ובסופו נזכר אברהם. הוא היה אחד מבני הדור, שביטאו לראשונה את עקרון "נעשה לנו שם"; ובניגוד גמור לעיקרון הזה היה תוכן חייו "לקרוא בשם ה'". והקריאה בשם ה' היתה מורשה לבניו - כתוכן של חיי אומה, בה תשוב שבות האנושות, ויקיץ הקץ על נדודיה. ואברהם מאיר לה את הדרך; הוא המעורר והמזהיר, לבל ישתכח מן האנושות האידיאל הזה

בסדר הדורות הזה נזכיר תחילה את פלג, ששמו נתפרש כבר לעיל: "כי בימיו נפלגה הארץ" (י, כה). להבנת שם "פלג" השוה: "פלג לשונם" (תהלים נה, י), "בפלגות ראובן" (שופטים ה, טו). מכאן, ששורש "פלג" מורה על מחלוקת חברתית, ולא רק על חלוקה מיכנית. נמצאת אומר: גם השם הזה מוכיח, כי הסיבה היסודית של אותה שואת עמים היתה מחלוקת פנימית, רוחנית אולי גם סדר הדורות הזה רומז על התפתחות רוחנית - כסדר הדורות של בני קין ובני שת. השערה זו מתקבלת על הדעת בשמות: שלח, עבר, פלג, רעו, שרוג. "שלח" מציין גם כאן את הפקרת ההמונים: הטובים נסוגו ונואשו מכל תקוה להחזיר את הרבים בתשובה. משמעות "עבר" היא כפירוש ר' יהודה ל"אברם העברי": "כל העולם כולו מעבר אחד והוא מעבר אחר" (בראשית רבה מב, יג). הוה אומר: שם "עבר" מציין הסתייגות מוחלטת מכל אנשי הדור. אם נכונים הדברים שאמרנו, - כי השפות נוצרו אגב מרד היחידים בשלטון העריץ המתנשא למלוך, - הרי ייתכן, שראשוני המורדים יצאו מזרע שם; שכן, ערכים אלהיים ואנושיים טהורים לא נשתכחו מעולם מלב בני שם. אחר כך, בימי פלג, נפלגו האומות; בימי רעו נתלקטו ונדברו כל רעים ואחים לדעה, ובימי שרוג הם הלכו והסתעפו. מכל מקום, פירוש זה ייתכן